

מערכי שיעור בנושא: שלום מול מחלוקת באגדות חז"ל

חמדה גיטלמן

א. הנחיות למורה:

המערך מיועד לכיתות וי"ח ועובד על פי הצעתה של גבי חמדה גיטלמן.

הפעילויות המוצעות הן בגדר הצעה בלבד והן עשויות להשתנות על פי שיקול דעתו של המורה.

מטרת שיעורים אלה היא, להביא את התלמידים להיכרות עם נושא המעסיק אותנו כל-כך: השלום ומולו המחלוקת על מרכיביהם השונים, כפי שמתבטאים באגדות מסוימות של חז"ל.

ציפייתנו היא שתלמידנו יכירו את "משנת" השלום של חז"ל, ויעמדו על יחסה האפשרי לבעיות ההווה.

שים לב, זוהי הצעה בלבד! אתה יכול לעשות בה כל שימוש העולה על רוחך! עם זאת נסה להבין את ההגיון העומד ביסוד הצעת הדברים.

מבנה היחידה

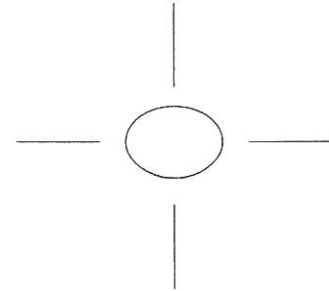
נושא השיעור אינו ידוע מראש לתלמידים.

1. המורה כותב על גבי הלוח את המילה "שלום".

התלמידים מתבקשים לומר (במילה אחת או שתיים) את האסוציאציה הראשונה שעולה בראשם למקרא המילה "שלום".

המורה כותב את דברי התלמידים מסביב למילה "שלום" הכתובה על הלוח.

דוגמה:

2. לאחר שכל הרעיונות כתובים על הלוח, ינסו המורה והתלמידים לסווג אותם לסוגים שונים של "שלום", העשויים להתקיים במגזרים אנושיים שונים.

מוצע לכוון לחלוקה דלהלן:

- שלום בין בני אדם פרטיים
 - שלום בין דעות ואידיאולוגיות
 - שלום בין אומות ועמים
3. לימוד החומר המדרשי המצורף (ראה להלן) באמצעות השאלות המנחות המצורפות.
4. סיכום – שמיעת חוות דעתם של התלמידים (מה השתנה ביחסם לשלום בעקבות הדיון במדרשים שנלמדו). חשוב לעודד אותם לפרט דוגמאות מחיי היומיום, הקשורות לשוני בין בני אדם העשוי להוביל למחלוקת.
- יש לדון באפשרויות הגישור על מחלוקות אלה, תוך העזרות במסקנות ובנקודות שהועלו תוך עיון במדרשים.

ב. "גדול השלום" – עיון באגדות חז"ל:

כשאדם פוגש את חברו או נפרד ממנו, הוא יכול להשתמש במגוון מילים.

1. ערכו רשימה של מילות מפגש ומילות פרידה. (הדוגמאות יכולות להישאב ממקורות ספרותיים ומחיי היומיום).
2. כפי שוודאי שמתם לב, המילה "שלום" היא מילת מפגש ומילת פרידה. האם, לדעתכם, היא משמעותית יותר משאר המילים שהעליתם? (ביניהן: הי, בי, להיית, הלו) האם בכלל קיים הבדל בינה לבין אחרות?
3. קראו את דברי חכמינו וענו על השאלות המצורפות:

א. אמר רבי יודן בר יוסף: גדול השלום, ששמו של הקדוש ברוך הוא נקרא שלום, שנאמר: "ויקרא לו ה' שלום" (שופטים ו', כ"ד) ויקרא דבה פרשה ט' ט'

- איזו משמעות נוספה למילה שלום על פי דברי רבי יודן בר יוסף?
- מה הקשר, לדעתכם, בין ה' לשלום?
- רבי יודן בר יוסף לומד את דבריו ממעשה גדעון – בניית מזבח וקריאת שמו: "ה' שלום" (ה' – שלום). עיינו בספר שופטים פרק ו' פסוקים כב-כד – מדוע הקביל גדעון בין ה' לשלום?
- תארו את ההבדל בין יחסכם למילה שלום לפני קריאתכם את דברי רבי יודן בר יוסף ואחריהם. האם המשמעות שהעניק גדעון ובעקבותיו ר' יודן למילה שלום, מרוממת אותה בעיניכם?

ב. אמר רבי שמעון בן יוחאי: גדול השלום שכל הברכות כלולות בו, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהילים כ"ט, י"א) ויקרא דבה ט' ט'

- תנו דוגמאות למצבים שקיימים בארץ שניתן להגדירם כ"ברכה" (מציאות טובה).

- האם ניתן להגדיר את המצב כיום בארץ כשלום אידיאלי? באיזה מובן כן? באיזה מובן לא?
- לפי הפסוק המובא על ידי רבי שמעון בן יוחאי, השלום הוא מציאות אותה יוצר ה' – "ה' יברך את עמו בשלום". האם, לדעתכם, על בני האדם להסתפק בכך?! במי עוד עשויה להיות תלויה מציאות של שלום?!

ג. גדול השלום, שאף העליונים צריכים שלום, שנאמר: "עושה שלום במרומיו". והרי דברים של קל וחומר: ומה אם העליונים, שאין ביניהם לא איבה ולא שנאה ולא קנאה ולא תחרות ולא עין רעה, צריכים שלום – בני אדם, שיש ביניהם כל המידות הללו, על אחת כמה וכמה. **ויקרא רבה ט', ט'**

- מיהם ה"עליונים"?
- מה ההבדל העקרוני בין מידות העליונים ובין בני האדם?
- למה ה"עליונים" נזקקים לשלום?
- מה הצורך בשלום כשאר מחלוקת?

(למורה: שים לב, זוהי שאלה קשה. נסה לחשוב, האם יש צורך להטיף לשלום בכיתה שאין בה מחלוקות? האם יש צורך לעודד לשלום בקבוצה שכולם מסתדרים היטב האחד עם השני?),

ד. חזקיה אמר: גדול השלום, שכל המצוות כתוב בהן: "כי תפגע שור אויבך...". "כי תראה חמור שונאך...". "כי יקרא קן ציפור...". – אם באה מצווה לידך אתה זקוק לעשותה, ואם לאו – אי (= אין) אתה זקוק לעשותה, אבל השלום מה נאמר בו? "בקש שלום ורדפהו" – בקשהו במקומך ורדפהו ממקום אחר. **ויקרא רבה ט', ט'**

1. מילה אחת חוזרת בכל המצוות שפירט חזקיה. איזו מילה?
2. למילה "כ"י" משמעויות שונות במקרא – אחת מהן היא "אם". מה ההבדל בין מצוות התורה שפירט חזקיה למצוות בקשת שלום?

3. חוו דעתכם, כיצד ידרוש אדם שלום? כיצד יבקש שלום?

- עיינו בספר בראשית פרק י"ח פסוקים י"ז-י"ג.

העתיקו את דברי האירוניה של שרה, ולמולם את דברי שרה כפי שמוסר אותם ה' לאברהם.

1. מה ההבדל בין שני המשפטים?
2. מדוע, לדעתכם שינה ה' את דברי שרה על אברהם?
3. השינוי ששינה ה' בדברי שרה על אברהם נדרש על ידי חכמים. קראו את המדרש וענו על השאלות שאחריו:

ה. גדול השלום, שהקדוש ברוך הוא שינה בדבר מפני השלום, שנאמר: "האף אמנם אלד ואני זקנת"י" (בראשית י"ח, י"ג) **במדבר רבה י"א, ז'**

- מי היה עלול להיפגע מדברי שרה?
- מדוע שינה הקדוש ברוך הוא את דברי שרה, על פי המדרש?
- מי היה עלול להיפגע מדברי שרה?
- ניתן לפתח דיון בכיתה בדבר גודל השלום ביחס לאמת כפי שהוא משתקף בדברי המדרש. (הדיון במלואו יערך בפרק הבא – שלום לעומת מחלוקת)

ג. שלום מול מחלוקת:

לפני העיון במדרשים יש לערוך דיון על המחלוקת: ממה היא נובעת ולמה היא עשויה לגרום.

לשוחח על השורש ח.ל.ק. שמהותו – הפרדה, פילוג – רצוי להציג משפטים המשתמשים בשורש זה. (שימו לב, לא כל הדוגמאות מתאימות לענייננו)

א. קראו את דברי האגדה הבאים וענו על השאלות שאחריהם:

למה לא נאמר בשני (= ביום השני לבריאה) "כי טוב"? אמר רבי חנינא: שבו נבראה מחלוקת, שנאמר: "ויחי מבדיל בין מים למים" (בראשית א', ו) אמר ר' טביומי: אם מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם וליישובו אין בה "כי טוב" – מחלוקת שהיא לערבובו – על אחת כמה וכמה. בראשית רבה פרשה ד'

1. במה שונה היום השני משאר ימי הבריאה?
2. מדוע לא נאמר ביום השני "כי טוב" לדעתו של רבי חנינא?
3. איזו "מחלוקת" היא "לתינוקו של עולם" לפי ר' טביומי? מהי מחלוקת "שהיא לערבובו של עולם"? תנו דוגמאות.
4. האם אתם מכירים דוגמא בדברי חז"ל למחלוקת המסייעת לתיקונו של עולם ולעומתה – כזו שאינה תורמת לתיקונו אלא להיפך?

חשוב היטב ואם אתם מתקשים בתשובה לשאלה זו... חכו להמשך...

ב. סוגי מחלוקות:

קראו את המשנה הבאה (שימו לב לפירושים בסוגריים) וענו על השאלות שאחריה:

כל מחלוקת שהיא לשם שמים ולא לשם קינטור והתנצחות, אלא מתוך כוונה להעמיד את הדברים על אמיתותם) סופה להתקיים (עתידיה המחלוקת לתביא לידי ברור האמת).

ושאינה לשם שמים – אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי (שמתוך מחלוקתם נתבררה ההלכה ונקבעה לדורות) ושאינה לשם שמים? זו מחלוקת קרח וכל עדתו (שבאו לקנטר על משה ואהרן מתוך בקשת כבוד ושררה) משנה אבות פרק ה' משנה י"ז

1. מלאו את הטבלה הבאה על סמך דברי המשנה:

מחלוקת לשם שמים	מחלוקת לשם שמים	
		הסבר
		דוגמה
		הסבר
		לדוגמה

למורה: שים לב, על הטבלה המוגשת לתלמיד להיות בגודל מתאים.

2. למה הובילה מחלוקת קורח ועדתו, מה היה בסופם?

ג. נעבור למחלוקת הלל ושמאי:

- בית הלל ובית שמאי חלקו זה על זה בדברים עקרוניים רבים. איזה יחס עלול להתפתח בין שני אנשים שחולקים זה על זה בנושאים רבים?
- קראו את הדברים הבאים וענו על השאלות שאחריהם:

אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל... לא נמנעו בית שמאי מלשא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי. ללמדך, שחיבה ורעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר "האמת והשלום אהבו" יבמות יז ע"ב

1. איזה יחס שרר בין בית הלל ובית שמאי?
 2. כיצד מוכיח יחס זה, שמחלוקתם היתה לשם שמים?
 3. איזו מידה סייעה ליחס זה של חיבה ורעות בין שני הבתים?
- ד. המחלוקת בין בית הלל ובית שמאי לא היתה על דברים של מה בכך, היה הכרח לקבוע – כדרך מי נוהגים להלכה. קראו את דברי האגדה הבאים וענו על השאלות שאחריהם:

אמר ר' אבא אמר שמואל: שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל,
הללו אמרו: הלכה כמותנו.
והללו אמרו: הלכה כמותנו.
יצאה בת קול ואמרה: "אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן
והלכה כבית הלל"
וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלוקים חיים מפני מה זכו
בית הלל לקבוע הלכה כמותן. מפני שנוחין ועלובין היו
(שומעים עלבונם ואינם משיבים) עירובין יג ע"ב

- מדוע זכו בית הלל שתיקבע הלכה כמותם?
- כיצד עשויים היו בית שמאי להגיב כששמעו שההלכה תיקבע על פי בית הלל?
- על מה נאלצו, לדעתכם, בית שמאי לוותר ומה הוויתור הצריך מבחינתם?
- על מה אנו מוותרים כדי לקיים יחסי שלום ורעות עם חברינו? הציעו דוגמאות.
- האם במציאות המוכרת לכם בחברה הישראלית מכריעים על פי ה"נוחים והעלובים"?